

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Попова Ольга

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Бердянського державного педагогічного університету,
poi2009bam@ukr.net

Лесик Анжеліка

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету,
as_lesyk@ukr.net

У контексті сучасного розвитку суспільства активізується проблеми толерантності як об'єкта досліджень таких наукових галузей: філософії, психології, педагогіки. Різномасштабно у філософії цей феномен висвітлювали в працях О. Довгополова, Р. Валітова, В. Зінов'єв та ін. У психолого-педагогічних джерелах розглядаються основи свободи, поваги до прав іншої людини, терпимості, компромісу, особистісної значущості (А. Асмолов, І. Бех, С. Бондирева, О. Безкоровайна, О. Доукіна, В. Кан-Калік, П. Кендзьор, А. Петровський та ін.). Особливо своєчасним вважаємо вивчення можливостей виховання толерантності в молодших школярів (Н. Бессараб, Н. Бирко, Л. Канішевська, А. Лесик, О. Попова, І. Сухопара та ін.), оскільки вчені констатують значний потенціал освітнього процесу та недостатню його практичну реалізацію.

Мета статті – розкрити умови виховання толерантності молодших школярів на уроках літературного читання.

Завдання: на навчальному матеріалі уроків літературного читання схарактеризувати можливості для виховання толерантності здобувачів початкової освіти.

Результати та дискусії. Концептуальними для нашого дослідження були теоретичні положення щодо потенціалу освітнього процесу початкової школи у вихованні учнів (О. Савченко, Н. Побірченко, Н. Скрипченко та ін.); пріоритетність особистісно орієнтованого (І. Бех, О. Вишневський, І. Якіманська та ін.), гуманістичного (Ш. Амонашвілі, М. Монтессорі, Я. Корчак, К. Роджерс, В. Сухомлинський та ін.); компетентнісного (О. Пометун, С. Сисоева, В. Мачуський, А. Корнієнко, О. Литовченко та ін.) підходів, їх комплексне впровадження.

Погоджуючись з Л. Канішевською, будемо розуміти формування толерантності як процес цілеспрямованої й організованої взаємодії вихователя і вихованців, результатом якого буде формування толерантної свідомості, яка через толерантні емоції й гуманістичні мотиви реалізуватиметься в толерантній взаємодії з іншими людьми, виявлятиметься в поведінці та вчинках учнів, ціннісному ставленні до себе та інших» [4].

Як переконують психолого-педагогічні праці, віковий період розвитку молодших школярів вважається чутливим для активного морального розвитку особистості, психічних пізнавальних процесів, емоційно-почуттєвої та мотиваційно-ціннісної сфер, а основними новоутвореннями є довільність, внутрішній план дії та рефлексія [1]. Провідна роль навчальної діяльності сприяє інтенсивному формуванню інтелектуальних і пізнавальних рис учнів і позитивно впливає на взаємовідносини з однолітками, вчителями та батьками [7].

Підтримуємо ідеї О. Савченко про те, що педагог має не лише розкривати зміст понять, а й ілюструвати конкретними прикладами, де пріоритетними все ж є підручники з літературного читання, дитяча художня література. Тому варто концентрувати увагу на творах, які подають зразки вдалого спілкування, групової взаємодії, прояву вмінь працювати в колективі [9].

Отже, у молодшому шкільному віці закладаються основи толерантності за допомогою виховання поваги до своєї родини, батьків, найближчого оточення, яким є освітнє середовище.

Формування толерантного ставлення учнів базується на індивідуальних особливостях (розвитку моральної, інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, особистого досвіду взаємовідносин) та умов і соціальної ролі (впливу сім'ї, засобів масової інформації, Інтернету).

З метою уточнення потенціалу уроків літературного читання нами були досліджені програми для 1–4 класів – Програми Нової української школи (Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Савченко, для 1–2 класів; Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Шияна, для 1–2 класів; Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Савченко, для 3–4 класів; Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Шияна, для 3–4 класів); проаналізовано зміст підручників, за якими навчаються молодші школярі.

Аналіз змісту творів В. Сухомлинського, які пропонуються для читання молодшими школярами, дозволяє виділити такі напрями: оповідання, в яких розкривається милосердне ставлення до дітей, що мають фізичні вади («Горбатенька дівчинка», «Як Сергійко навчився жаліти»); оповідання та казки, в яких утверджується необхідність шанування різноманітності, поваги до проявів інакшості («Що краще?», «Соловей і Жук», «Хризантема і Цибулина», «Вороненя і соловей», «Найгарніша мама») тощо. Крім того, на уроках літературного читання варто використовувати види діяльності, спрямовані на розвиток у молодших школярів здатності розуміти й застосовувати принципи толерантності. Так, для учнів 1–2 класів було запропоновано гру «Не погодься». Вона передбачала, що учень або учениця розповідали, що вони (або однокласники) знають чи вміють робити, а інші мали погодитись із цим твердженням або заперечити, сказавши, що це неправда й аргументувати свої відповіді.

Для учнів 3–4 класів, на нашу думку, доцільно запропонувати творче завдання «Улюблена книжка», яке передбачало спочатку ознайомлення молодших школярів з дитячою книгою про толерантність шляхом зачитування фрагменту, а потім визначення джерела й пропозиція відповісти на запитання про зміст історії. Крім того, досить вдалим є спонукання молодших школярів навести приклади з власного досвіду, які б ілюстрували їхнє толерантне ставлення до інших чи навпаки порушення законів толерантності в їх присутності.

3-поміж форм, методів і засобів навчання, які впроваджувалися на уроках літературного читання і сприяли формуванню толерантності молодших школярів, найбільш вдалим були інтегровані уроки, уроки-мандрівки, уроки-ігри, уроки-діалоги, читання й обговорення казок, оповідань, віршів, віртуальні екскурсії, вікторини, проєктна діяльність, творчі завдання тощо.

Висновки та напрями подальших досліджень. Отже, аналіз наукових джерел з проблеми формування толерантності учнів на уроках літературного читання та спостереження за практичною реалізацією його в контексті сучасної початкової школи дозволяє зробити висновок про значний потенціал, здатний забезпечити вироблення відповідних компетентностей за умов відповідної організації освітнього середовища та застосування педагогічно доцільних форм, методів, засобів. Успішна соціалізація здобувачів початкової освіти позитивно впливає на розвиток навичок толерантності. Подальшого вивчення потребує позаурочна діяльність молодших школярів, під час якої можна вдосконалювати вміння та навички толерантного ставлення.

Список літератури:

1. Бирко Н. М. Особливості формування толерантності учнів молодшого шкільного віку. Науковий вісник Донбасу, 2013. №4. URL : [http : //nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_17) (дата звернення 5.02.2022).

2. Дев'ять вправ, які навчають толерантності. URL : <https://osvitanova.com.ua/posts/4497-9-vprav-iaki-navchajut-tolerantnosti> (дата звернення 5.02.2022).
3. Казанжи І. В. Виховання толерантної поведінки учнів початкової школи. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2015. №11. С. 7-10.
4. Канішевська, Л. В., Сухопара, І. Г. Формування толерантності в молодших школярів у позаурочній діяльності: теорія і практика: монографія. Київ : Компринт. 2017.
5. Остапенко Г. Українська мова та читання. Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавництво «Світич», 2019.
6. Павелків Р. В. Вікові особливості морального розвитку молодшого школяра. Психологія : реальність і перспективи. 2017. №9. С. 5-12.
7. Попова О., Лесик, А. Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування толерантності в учнів. Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ. 2020. №3. С. 181-187.
8. Програма нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 5.02.2022).
9. Савченко О. Толерантність як цінність шкільної освіти. Інноваційна педагогіка. 2017. №1. С.13-16.